

DEZE LOCATIES VERTELLEN SAMEN HET VERHAAL VAN REGIO RIVIERENLAND:

- 1 BEZOEKERSCENTRUM DE GROTE RIVIEREN** HEERWAARDEN | Bezoekerscentrum De Grote Rivieren is uniek gelegen op het rivierenknooppunt van de Maas en de Waal. Duik hier in de geschiedenis en de toekomst van het rivierenlandschap, de forten, de uiterwaarden en de natuur. www.bcdegroterivieren.nl
- 2 DRIELS MUSEUM** KERKDRIEL | Vanuit een oud schoolgebouw uit 1892 vertelt het Driels Museum over de geschiedenis van Alem, Hoenzadriel, Kerkdriel en Velddriel. Het museum belicht onder andere oude ambachten en geeft een beeld van het dagelijkse leven van vroegere kwekers die in dit gebied werkten. www.drielsmuseum.nl
- 3 ELISABETH WEESHUISMUSEUM** CULEMBORG | In dit voormalige weeshuis wonden gedurende vier eeuwen in totaal 700 weeskinderen. In het gebouw vind je nu het Elisabeth Weeshuismuseum. Het museum vertelt over het leven van deze weeskinderen en over de weezorg in de stad Culemborg. www.weeshuismuseum.nl
- 4 FLIPE EN STREEKMUSEUM TIEL** | Hier ontdek je de geschiedenis van Tiel en de Betuwe. Aan de hand van archeologische vondsten kom je meer te weten over prehistorische bewoners, Romeinen en vroegmiddeleeuwse handelaren. Het museum vertelt bovendien over de Tweede Wereldoorlog met Tiel als frontstad in het laatste oorlogsjaar, migratiegeschiedenis en over fruitproductie en -verwerking in de regio. www.streekmuseumtiel.nl
- 5 GEOFORT HERWIJNEN** | Bij GeoFort staat de toekomst van de planeet aarde centraal. Dit interactieve en educatieve kindermuseum is gevestigd in Fort bij de Nieuwe Steeg. Het fort was onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en is sinds 2021 Unesco Werelderfgoed. www.geofort.nl
- 6 HISTORISCH MUSEUM HEDEL** | Historisch Museum Hedel brengt de geschiedenis van het dorp Hedel in kaart. Het vertelt over de archeologische opgravingen rondom het verdwenen kasteel, haar collectie oude landbouwwerktuigen en de muntslag. www.historischmuseumhedel.nl

- 7 KASTEEL AMMERSOYEN** AMMERZODEN | Dit strategisch gelegen kasteel ligt ten noorden van de Maas, vlakbij de grens tussen de provincies Gelderland en Brabant. Het werd gebouwd in de veertiende eeuw. Je ontdekt er het verhaal van de (on)bekende middeleeuwen, mede aan de hand van een grote collectie archeologische grachtvondsten. www.glk.nl/ammersoyen
- 8 MUSEUM BUREN & ORANJE** BUREN | Dit museum is gevestigd in het eeuwenoude en monumentale raadshuis van Buren. Hier leer je niet alleen over de bijzondere geschiedenis van de Oranjestad Buren, maar kom je ook meer te weten over het koningshuis. www.museumburenoranje.nl
- 9 MUSEUM STADSKASTEEL ZALTBOMMEL** | Dit museum is gevestigd in het zestiende-eeuwse Maarten van Rossehuys in Zaltbommel en vertelt de geschiedenis van de stad Zaltbommel en de Bommelerwaard. www.stadskasteelzaltbommel.nl
- 10 MUSEUM STOOMGEMAAL DE TUUT** APPELTERN | Het volledig gerestaureerde en werkende stoomgemaal vertelt het verhaal van geavanceerde stoomtechnieken in de twintigste eeuw en de rol van het gemaal in de ontwikkeling van het Land van Maas en Waal. Het werd gebouwd tussen 1917 en 1919 en speelde decennialang een belangrijke rol bij de waterbeheersing. www.stoomgemaaldetuut.nl

- 11 MUSEUM TWEESTROMENLAND** BENEDEN-LEEUWEN | Museum Tweestromenland vertelt over het leven in het Land van Maas en Waal. Van de vroegste bewoning in de prehistorie en Romeinse tijd tot de ontwikkeling van het gebied in de negentiende en twintigste eeuw. Hoe is het om te leven tussen twee grote rivieren? En wat voor impact heeft dat op een samenleving? www.museumtweestromenland.nl
- 12 RIJKSMUSEUM SLOT LOEVESTEIN** POEDERWIJNEN | In 1358 liet ridder Dirc Loef van Horne een groot kasteel bouwen op de plek waar de Maas en Waal samenkomen. Jarenlang deed dit kasteel dienst als staatsgevangenis, waarin onder andere Hugo de Groot werd opgesloten. Sinds 2021 is Slot Loevestein Unesco Werelderfgoed als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. www.slotloevestein.nl

- 13 STREEKMUSEUM BARON VAN BRAKELL** OMMEREN | Het museum vertelt het verhaal van de bewoners in de Betuwe door de eeuwen heen. Het toont archeologische vondsten uit de ijertijd, vertelt over het leven van de Romeinen en Bataven en brengt aan de hand van de collectie boerenwagens het leven van vroegere boeren en ambachtslieden in beeld. www.streekmuseumbaronvanbrakell.nl
- 14 WO2 & VLIENIERSMUSEUM SKY OF HOPE** ACQUOY | In dit museum kom je meer te weten over de gebeurtenissen tijdens de luchtoorlog boven de Betuwe. Aan de hand van persoonlijke spullen, foto's, filmbeelden en onderdelen van vliegtuigen worden de verhalen van de vliegeniers verteld. Het museum is gevestigd in Fort Asperen, een markant torenfort van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. www.egvl.nl

GELDERLAND ROND 1950

Elke regio heeft zijn eigen karakteristieke bedrijvigheid.

	Spoorweg		Stuifzand
	Weg		Heide
	Tabak		Bos
	Hout en meubelen		Zandgrond
	Scheepswerf		Moerasbos en veenkussen
	Metaalbedrijf		Riviervlakte
	Steenfabriek		Rivier en beek
	Vruchten		Buitenwater
			Huidige regiogrens
			Huidige provinciegrens

RIVIERENLAND
DOOR
DE EEUWEN
HEEN

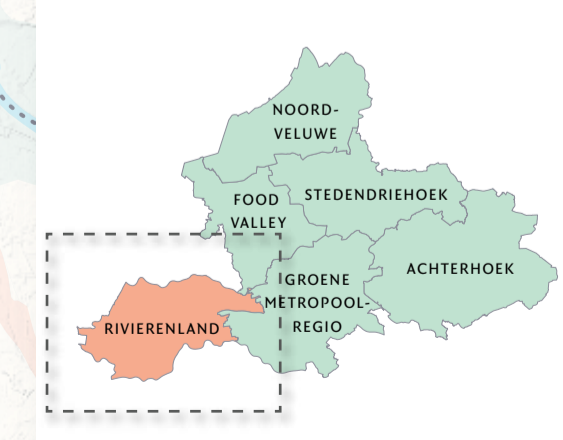
VERHAAL VAN
GELDERLAND

VERHAAL VAN GELDERLAND

- REGIO'S**
- Achterhoek
 - Food Valley
 - Groene Metropoolregio
 - Noord-Veluwe
 - Rivierenland**
 - Stedendriehoek

Kom meer te weten over het verleden van de regio. Bezoek de plekken die deze geschiedenis vertellen en ontdek het Verhaal van Gelderland op locatie

KIJK VOOR MEER GELDERSE GESCHIEDENIS OP VERHAALVANGELDERLAND.NL

EEN GESCHIEDENIS VAN RIVIEREN

Het Rivierenland heeft haar naam natuurlijk niet voor niets. Dit veelzijdige gebied vol dijken, uiterwaarden, fruitboomgaarden en landbouwgronden, wordt doorkruist door drukbevaren rivieren zoals de Maas, Waal, Nederrijn, Lek en Linge. Deze rivieren zijn onlosmakelijk verbonden met de geschiedenis van de regio.

Het water bracht welvaart met zich mee. Handelaren konden gemakkelijk over de rivieren hun goederen vervoeren. Het Rivierenland profiteerde eeuwenlang van deze handel. De vruchtbare en natte kleigronden waren bovendien heel geschikt voor het telen van fruit, dat vervolgens naar het hele land werd geëxporteerd.

Aan deze welvaart hing ook een prijskaartje. De constante dreiging van hoogwater en overstromingen was – en is – altijd aanwezig. De eeuwenoude strijd tegen het water liet zichtbare sporen achter in het landschap in de vorm van wielen, dijken en overstromingsgebieden.

Daarnaast functioneerden de rivieren door de eeuwen heen vaak als natuurlijke grenzen en als verdedigingsbarrières in tijden van oorlog (en oorlogsdreiging). De regio deed dienst als belangrijke militaire buffer en was vaak het toneel van veldslagen, zowel in de Tachtigjarige Oorlog als in de Tweede Wereldoorlog.

De bewoners van het Rivierenland leefden lang geïsoleerd. In de loop van de negentiende en twintigste eeuw kwamen dorpen en steden steeds makkelijker met elkaar en met de buitenwereld in contact door de aanleg van bruggen, spoorwegen, snelwegen en provinciale wegen. Het gebied trok steeds meer toeristen en dagjesmensen die graag een bezoek brachten aan de bloeiende boomgaarden in de Betuwe, de karakteristieke dorpen en de plassen in het waterrijke gebied.

▲ De bijna-overstroming van 1995 leidde tot grootschalige evacuaties. Het zorgde er ook voor dat de waterhuishouding hoger op de politieke agenda kwam te staan. In plaats van de strijd tegen het water aan te gaan, kreeg de rivier vanaf 2000 juist meer ruimte. [Afbeelding: Omroep Gelderland]

▼ In 1933 werd de verkeersbrug bij Zaltbommel geopend. Destijds reden dagelijks ruim tweehonderd auto's over de brug. Zestig jaar later waren dat er 80.000. [Afbeelding: Regionaal Archief Rivierenland]

◀ In de twintigste eeuw ontstonden nieuwe tradities zoals het Fruitcorso. In 1961 vond de eerste editie plaats. [Afbeelding: Regionaal Archief Rivierenland]

De eerste bewoners

In de loop van de prehistorie vestigden zich steeds meer gemeenschappen in het gebied, vaak op hoger gelegen gronden onder meer nabij Meteren, Tricht en Tiel. Een opmerkelijke archeologische vindplaats uit de prehistorie lag onder het bedrijventerrein Medel, bij Tiel. Waarschijnlijk lag hier vierduizend jaar geleden een openlucht-heiligdom, met daarnaast houten boerderijen. Archeologen stuitte op verschillende vondsten die op offers lijken, waaronder kostbare spullen (zoals een bronzen speerpunt) en de skeletten van dieren (zoals de botten van een biggetje). Tussen de vondsten zat nog iets bijzonders: de oudste glazen kraal die ooit in Nederland is gevonden. Deze kraal kwam helemaal uit Mesopotamië.

◀ Op deze afbeelding zien we een reconstructie van het openlucht-heiligdom bij Tiel. Archeologen vonden daar drie grafheuvels waarin mensen waren begraven. De grootste heuvel was ook een zonnecalender. [Afbeelding: Alexander van de Bunt]

Het aantal bewoners nam flink toe na de komst van de Romeinen vanaf 19 v. Chr. De noordelijke grens van het Romeinse Rijk, de Limes, lag langs de Oude Rijn, Kromme Rijn en Nederrijn. Het Rivierengebied werd daarmee een belangrijk grensgebied. Met meer dan 30 personen per vierkante kilometer was het Rivierengebied een van de dichtstbevolkte gebieden in Europa. De regio was gevuld met grote en kleine boerennederzettingen en Romeinse villa's, vaak gebouwd op hoger gelegen plekken in het landschap. Als grensgebied had het Rivierenland ook een verdedigingsfunctie. Bij Maurik, Rijswijk en Kesteren, gelegen ten zuiden van de Nederrijn, zijn sporen gevonden van Romeinse forten.

Een opmerkelijke handelsplaats

Tiel bloeide in de tiende eeuw op als een van de belangrijkste handelsplaatsen in de Lage Landen. De nederzetting profiteerde van haar ligging bij de splitsing van de Waal en de Linge. Het was een belangrijke doorvoerpolek waar handelaren uit Engeland en het Rijnland samenkwamen om hun producten te verkopen. Tiel sloeg ook een eigen zilveren munt. Deze munten zijn in heel Noord-Europa teruggevonden. Vanaf het midden van de elfde eeuw daalde het belang van de handelsplaats door het verzanden van de Linge. Nieuwe handelscentra, waaronder Zaltbommel en Nijmegen, namen het stokje over.

Een gebied vol kastelen

In de dertiende en veertiende eeuw verzamelden de graven van Holland, de hertogen van Brabant en de graven van Gelre steeds meer land en dat leidde vaak tot onderlinge conflicten. Het Rivierenland, gelegen op de grens tussen hun gebieden, moest het ontgelden. In 1286 werd Tiel volledig verwoest. Ook de abdij Mariënweerd en dorpen in de Bommelerwaard kregen te maken met plunderende legers. In de veertiende eeuw kreeg graaf Reinald II van Gelre uiteindelijk het grootste gedeelte van het Rivierenland in handen. Maar niet heel het Rivierenland werd Gelders. Er waren uitzonderingen. Culemborg bleef nog lange tijd een Vrijstad. Met name vanaf de dertiende eeuw lieten ridders en edellieden in het Rivierenland indrukwekkende kastelen bouwen zoals Kasteel Waardenburg, Slot Loevestein en Kasteel Ammersoyen. Vanuit deze versterkte plaatsen konden zij boeren aansturen op de landerijen of het gebied verdedigen voor de graven en hertogen van Gelre.

◀ Slot Loevestein deed lang dienst als staatsgevangenis. De beroemde rechtsgeleerde Hugo de Groot wist hieruit te ontsnappen met behulp van een boekenkist. In de negentiende eeuw maakte het kasteel - samen met onder andere Fort Asperen, Fort Vuren en het Fort bij de Nieuwe Steeg - deel uit van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. De forten verdedigden de kwetsbare rivierdoorgangen. [Afbeelding: Albert Speelman]

▲ In 1574 omsingelden Spaanse troepen Zaltbommel. Ze probeerden de bewoners uit te hongeren en de stad tot overgave te dwingen. De Waal bood de uitkomst voor de Bommelaren. Door aanhoudende regenval stond de rivier dat najaar erg hoog. De gouverneur van Zaltbommel, Dirck van Haeften, liet de dijken doorsteken, waardoor het water de Bommelerwaard instroomde. Ook de forten waar de Spaanse soldaten waren gelegerd kwamen onder water te staan. De Spaanse troepen moesten hun beleg staken. [Bron: Stadskasteel Zaltbommel]

Droge voeten houden

Het Rivierenland is bezaaid met vele honderden woonheuvels, ook wel terpen genoemd. Dit zijn door mensen aangelegde verhogingen van aarde, die dienden om droge voeten te houden bij overstromingen. Ze liggen doorgaans op wat hogere plekken in het landschap, zoals de oeverwallen van de rivieren. De meeste woonheuvels zijn zogenaamde huisterpen, die slechts plaats bieden voor één boerenhof of woonhuis. Opvallend is dat de eerste woonheuvels waarschijnlijk pas zijn aangelegd ná de bedijking van de grote rivieren rond de dertiende en veertiende eeuw. Het aantal overstromingen nam dankzij die dijken af, maar als er eenmaal eentje doorbrak? Dan waren de gevolgen veel groter: het water speelde over het land en stroomde lastig weg. De woonheuvels boden dan veiligheid. De Wageningen University & Research onderzoekt deze woonheuvels met het project Earthwork.

Het bedrijvige platteland

In de negentiende eeuw trad de industrialisatie in. Stoomgemalen wisten de laaggelegen komgronden droog te malen. De opbrengsten van het land groeiden. Via coöperatieve veilingen werden deze producten, zoals kersen, appels en peren, verkocht. Ook nieuwe fabrieken deden hun intrede, waaronder inmaakfabrieken om het verse fruit direct te conserveren. Halverwege de negentiende eeuw werden langs de Waal veel steenfabrieken gebouwd. Daar maakten arbeiders, vaak onder slechte omstandigheden, bakstenen van rivierklei. Rond 1930, op het hoogtepunt van de productie, stonden in het Rivierenland 28 steenfabrieken.

▶ Na de Tweede Wereldoorlog maakten machines – en met name de trekker – het makkelijker om gewassen te zaaien en te oogsten. De productiviteit van het land nam nog verder toe. [Afbeelding: Gelders Archief]

Oorlog en wederopbouw

Aan het einde van de Tweede Wereldoorlog, van september 1944 tot mei 1945, vormde de Waal de frontlinie tussen het geallieerde en bezette gebied van Nederland. De inwoners van verschillende plaatsen werden geëvacueerd naar Culemborg of noordelijker. Door de ligging aan de frontlinie raakten veel huizen, boomgaarden, landbouwgronden en kerken beschadigd: het Rivierenland kwam als een van de zwaarst gehavende gebieden uit de strijd. Ook de binnenstad van Tiel was voor een groot deel verwoest. Na de bevrijding richtte de wederopbouw zich niet alleen op herstelwerkzaamheden, maar ook op investeringen in de landbouw en verbeteringen in de infrastructuur. Ook startten vanaf het einde van de jaren veertig op grote schaal ruilverkavelingsprojecten. De grond werd herverdeeld, verbeterd en waar nodig ontwaterd. Er ontstonden aaneengesloten boerenbedrijven waar efficiëntere en grootschalige landbouw mogelijk was.

Collecties, verhalen en musea vertellen samen het Verhaal van Gelderland

Verhaal van Gelderland wordt mogelijk gemaakt door provincie Gelderland en is een initiatief van Erfgoed Gelderland, een coöperatie van meer dan 240 Gelderse erfgoedorganisaties. Samen vertellen zij het Verhaal van Gelderland.

provincie Gelderland Erfgoed Gelderland

VERHAAL VAN GELDERLAND